

Бо ҳукми дастхат

АМИРОВ САИДМУҲАМАД ДОВУДОВИЧ

**Таҷрибаомӯзии педагогӣ ҳамчун омили ба шакли муайян даровардани
салоҳияти коммуникативӣ ва ташаккули касбии донишчӯён - омӯзгорони
ояндаи Ҷумҳурии Тоҷикистон**

Ихтисоси 13.00.08. Назария ва методикаи таҳсилоти касбӣ

АВТОРЕФЕРАТИ

диссертатсия барои дарёфти
унвони илми номзади илмҳои педагогӣ

ДУШАНБЕ 2018

Таҳқиқот дар кафедраи педагогикаи умумии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни иҷро шудааст.

Рохбари илмӣ: доктори илмҳои педагогӣ,
профессор **Авғонов Самардин Саидович**,

Муқарризони расмӣ: **Гулмадов Файз** - доктори илмҳои педагогӣ,
мудири шуъбаи арзёбиитаҳсилоти таълими
Академияи Таҳсилоти Тоҷикистон

Рахмонов Ганиҷон Рахмонович-
номзади илмҳои педагогӣ, дотсенти
кафедраи забонҳои хориҷии Донишкадаи
давлатии тичорати Тоҷикистон

Ташкилоти пешбар: Донишкадаи давлатии Кулоб ба номи
Абуабдулло Рӯдакӣ

Ҳимоя рӯзи «30» марти соли 2019, соати 10.00 дар ҷаласаи шӯрои диссертатсионии 6D КОА-001 назди Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни (Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 121) доир мегардад.
Бо диссертатсия дар китобхонаи илмии ДДОТ ба номи С.Айни ва дар сайти www.tgpu.tj шинос шудан мумкин аст.

Эълон оид ба рӯзи ҳимоя ва матни автореферат дар сайти расмии Донишгоҳ- www.tgpu.tj ва КОА-ҚТ- www.vak.tj ҷой дода шудаанд.

Автореферат рӯзи «___» _____ соли 2019 фиристода шуд.

Котиби илмии
Шӯрои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои педагогӣ

М.Утаев

I. ТАВСИФОТИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Муҳиммияти мавзӯи таҳқиқшаванда. Дар шароити навсозии низоми муосири таҳсилот макотиби олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ихтисоси педагогӣ вазифадоранд, ки омода кардани мутахассисони баландихтисоси педагогӣ ва омӯзгорони дорои касбияти баланд барои низоми маориф, ки қобилияти самаранок иҷро намудани корҳои таълимӣ-тарбиявиро дар таълимгоҳҳо тибқи талабот ва шароити давраи муосири рушди давлат ва маориф доранд таъмин намоянд. Барои иҷрои ин дастурамал санадҳои зерин нигаронида шудаанд: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» (соли 2013), «Концепсияи мактаби миллӣ» (соли 1994), «Концепсияи миллии маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон» (соли 2003), «Стандарти давлатии маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон» (соли 1996) ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҳсилоти олий ва баъдидипломӣ» (соли 2009) ва як қатор ҳуҷҷатҳои ҳукумати.

Бо назардошти ин проблемаи муайянсозии шароити педагогии ба ҳавасмандкунии инкишофи эҳтиёҷоти шахсияти ба худфаъолияти доимии касбӣ равонашуда ниҳоят муҳим мебошад. Дар ин маврид таҷрибаомӯзии педагогӣ дорои имкониятҳои васеъ мебошад, чунки дар он ҳамаи комплекси донишҳои психологӣ-педагогӣ, таҷрибаи шахсӣ барои иҷрои вазифаҳои касбӣ ва иқтисодии маънавии барои амалисозии фаъолияти касбии ояндаи омӯзгор талабшаванда фаъол гардонидани мешавад.

Тезонидани суръатнокии ҳаёт, баландшавии доимии сатҳи дониш, ки фосилаи байни манфиатҳои глобалию миллӣ ва қисматҳои моддию маънавии ҳаётро зиёд мегардонанд боиси тағйироти афзалиятҳо дар соҳаи маориф гардиданд, ки ба омода намудани насли оянда ба ҳаётро дар шароити фарҳанги иҷтимоии иттилоотӣ муқаррар карданд. Бо тавачҷуҳ ба гуфтаҳои боло стратегияи муосири рушди маориф дар заминаи баҳисобгирии равандҳои якҷояшавӣ дар соҳаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ, илмӣ ва фарҳангӣ бунёд мегардад ва омода намудани мутахассисони рақобатпазирро дар тамоси байнифарҳангӣ дар соҳаҳои иҷтимоӣ ва касбӣ талаб мекунад. Бинобар ин вазифаҳои инкишофи касбӣ-шахсиятии таълимгирандагон, дар онҳо ташаккул ёфтани сатҳи зарурии салоҳият дар робитаи байнифарҳангӣ ва забонӣ муҳим мебошанд.

Амалисозии низоми ташаккули салоҳияти забонии мутахассисони оянда дар макотиби олии Тоҷикистон барои дар донишҷӯён инкишоф додани маҳорати сафарбаркунии дониш, идоракунии фаъолияти худ ва

азхудкунии усулҳои нави кор бо маводи таълимӣ равона шудааст. Маҳорати ташҳиси воҳиди забонӣ, муқоисаи он бо воҳидҳои шабех, соҳибияти усулҳои кор будан ва дар ин замина ба даст овардани донишҳои нав меъёрҳои ташаккулёбандагии салоҳияти забони мутахассисони оянда мебошанд. Ҳамаи гуфтаҳои боло муҳимияти таҳқиқоти пешниҳодшавандаро на танҳо аз ҷиҳати назариявӣ, балки аз ҷиҳати амалӣ низ муайян мекунад. Ташаккули касбии донишҷӯён дар рафти корҳои таълимӣ-тарбиявӣ дар мактаби олий амалӣ мешавад ва пеш аз ҳама дар раванди таҷрибаомӯзии педагогӣ омодагии назариявӣ ва амалӣ якҷоя шуда, натиҷаҳои таҷрибаомӯзӣ метавонанд ба ҳайси нишондиҳандаҳои ин омодагӣ хизмат намоянд.

Дарачаи коркарди илми масъала. Масъалаи салоҳиятнокии робитагии бегоназабонӣ дар таркиби салоҳияти иҷтимоӣ-касбии донишҷӯён дар раванди таҷрибаомӯзии педагогии донишҷӯён, аҳамияти таҷрибаомӯзии педагогӣ дар омодагии касбии донишҷӯёни макотиби олии педагогӣ ҳамеша объекти диққати ҷиддии муҳаққиқони соҳаи донишҳои психологӣ-педагогӣ буд.

Дар ин маврид таҳқиқоти олимони ватанӣ ва рус М.Лутфуллоев, И.К.Каримова, С.Н.Алиев, М.Утаев, Т.А.Шукуров, М.Р.Юлдошева, Қ.Б.Қодиров, И.О. Пахлавонов, Н.В.Александров, О.А.Абдуллина, Ю.К.Василев, Э.А.Гришин, Х.Н.Гоноболин, К.А.Сластенин, Л.Ф.Спирин, аҳамияти принсипалӣ доранд.

Рушди ҳозираи илми психологӣ-педагогӣ барои эҷоди назарияи илми комил ва методикаи омода намудани омӯзгорони оянда ба корҳои таълимӣ-тарбиявӣ дар раванди таҷрибаомӯзии педагогӣ шароит фароҳам овард, ки ба ин таҷрибаи бойи макотиби олии мамлакат ва инчунин таҳқиқоти олимони муҳаққиқони рус ва тоҷик мусоидат намуданд. Барои такмил додани ин масъала таҳқиқоти олимони педагог-психолог Т.А.Аверина, Н.А.Аверин, В.Т.Горленко, И.В.Гребнев, Е.Б.Лисова, М.Шарифхӯчаев, С.И.Калаев, В.В.Сандонов, С.М.Мусинов, А.П.Упаров, Р.В. Кулиш, Н.Н.Азизхоҷаев, Л.М. Ахмедзянов ва дигарон мақоми махсус доранд.

Як қатор таҳқиқот ба омодагии бевоситаи касбии донишҷӯён дар раванди таҷрибаомӯзии педагогӣ бахшид шудаанд. Дар байни онҳо асарҳои зеринро метавон ном бурд: «Таҷрибаи донишҷӯёни макотиби олии педагогӣ дар раванди таҷрибаомӯзии педагогӣ» (В.Г.Максимов), «Ташаккули фаъолнокии иҷтимоӣ-сиёсии донишҷӯён дар раванди таҷрибаомӯзии педагогӣ» (И.Н.Банкуров), «Омода намудани омӯзгорони мактабҳо барои роҳбарӣ кардан ба таҷрибаомӯзии педагогии донишҷӯён» (Ф.Т.Далиева), «Асосҳои илмӣ-педагогии

ташаккули салоҳиятнокии касбии омӯзгорони ояндаи забонҳои хориҷӣ дар макотиби олии педагогии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (С.Н.Алиев), «Такмил додани омодагии касбии донишҷӯёни макотиби олии педагогӣ дар раванди таҷрибаомӯзии педагогӣ» (Р.Х.Раҷабов), «Шартҳои дидактикии ташаккули салоҳиятнокии касбии омӯзгорони ояндаи забони хориҷӣ дар таҷрибаомӯзии педагогӣ» (дар асоси маводи забони англисӣ) (М.М.Утаев) ва ғайраҳо.

Равандҳои иҷтимоии ҷомеаи муосир, ки бо тағйирёбии вазифаҳои иҷтимоӣ-педагогии макотиби миллӣ, такмилёбии минбаъдаи аз ҷиҳати назариявӣ омода кардани омӯзгорон-мураббихои даркунандаи аҳамиятнокии иҷтимоии заҳмати педагогӣ алоқаманданд тақозо мекунанд, ки масъалаи омода кардани омӯзгорон барои кор дар мактаби миллӣ дар сатҳи нав таҳқиқ карда шавад,

Бо вучуди ин, дар ҷамъбасти таҳлили назариявӣ мо мушоҳида кардем, ки то ҳол таҳқиқоти ҷамъбасти бозгӯкунандаи низоми омодагии касбии донишҷӯёни макотиби олии педагогӣ дар раванди таҷрибаомӯзии педагогӣ вучуд надоранд, ҳол он ки эҳтиёҷот ба назария ва амалияи ин бештар дарк карда мешавад, чунки маълумоти таҳқиқоти сершумор нишон медиҳанд, ки аксари омӯзгорон муносибати ҳавасмандонаи касбӣ нисбат ба корҳои таълимӣ-тарбиявӣ зоҳир намекунанд. Ин ҳолат интиҳоби мавзӯи таҳқиқоти моро муайян кард: «Таҷрибаомӯзии педагогӣ ҳамчун омилҳои ташаккули салоҳиятнокии робитавӣ ва шаклгирии касбии донишҷӯён-омӯзгорони ояндаи Ҷумҳурии Тоҷикистон».

Мақсади таҳқиқот дар коркард ва асоснок кардани шартҳои самараноки ташкилӣ-педагогӣ ва методҳои бо ташаккули салоҳиятнокии робитавии бегоназабонӣ дар қаринаи салоҳиятнокии ягонаи иҷтимоӣ-касбии донишҷӯён дар раванди таҷрибаомӯзии педагогӣ алоқаманд ифода меёбад.

Объекти таҳқиқот раванди ташаккулёбии касбӣ-педагогии омӯзгорони оянда дар макотиби олии педагогӣ мебошад.

Предмети таҳқиқот салоҳиятнокии робитавии бегоназабонӣ дар таркиби салоҳиятнокии ягонаи иҷтимоӣ-касбии донишҷӯён дар раванди таҷрибаомӯзии педагогӣ мебошад.

Фарзияи таҳқиқот. Ташаккули салоҳиятнокии робитавии бегоназабонӣ дар таркиби салоҳиятнокии ягонаи иҷтимоӣ-касбии донишҷӯён дар раванди таҷрибаомӯзии педагогӣ дар мактаби тоҷикӣ бо чунин роҳҳо бомуваффақият анҷом меёбад:

- муҳтавои таҳсилот ва раванди омода намудани омӯзгорони оянда дар асоси муносибати якҷоякунӣ бунёд мегардад;

- ташаккули касбӣ-педагогии омӯзгори оянда дар қаринаи низоми ягонаи ба ташкили таҷрибаомӯзии педагогии дар мактаби олий асосёфта баррасӣ хоҳад шуд;
- баҳогузори имкониятҳои ҳавасмандкунандаи таҷрибаомӯзии педагогӣ ба дарки давраҳои ҳосиятӣ, омилҳо ва механизмҳои ташаккули касбӣ-педагогии омӯзгорони оянда асос меёбад;
- хусусиятҳои корҳои таълимӣ-тарбиявӣ дар омода кардани омӯзгорони оянда аз ҷиҳати умуминазариявӣ ва амалии тақозокунандаи сафарбаркунии донишҳо, таҷриба ва қувваи дохилӣ, ки барои фаъолгардони худинкишофёбии касбӣ-педагогии онҳо мусоидат мекунад ба назар гирифта мешаванд.

Тибқи мақсадҳо, объект, предмет ва фарзияи таҳқиқот **вазифаҳои зерини диссертатсия** ташаккул ёфтанд:

1. Муайян кардани хусусиятҳои ташаккули касбӣ-педагогии омӯзгори оянда дар давраи таҷрибаомӯзии педагогӣ.
2. Аз ҷиҳати назариявӣ ва санҷишӣ асоснок кардани роҳҳо ва шартҳои ташаккули касбӣ-педагогии омӯзгорони оянда дар раванди таҷрибаомӯзии педагогӣ.
3. Таҳқиқи шаклҳо ва усулҳои корҳои берун аз таълимӣ оид ба ташаккули салоҳиятнокии робитавии омӯзгорони оянда.
4. Таҳия кардани методикаи муайянсозандаи сатҳи тамоюли донишҷӯён барои ташаккули касбӣ дар соҳаи фаъолияти педагогӣ чун омӯзгорони оянда.
5. Ташкил кардани кори омӯзгорони макотиби олий оид ба шинос намудани донишҷӯён чун омӯзгорони оянда бо муҳтавои низоми худинкишофёбии касбӣ-педагогӣ.
6. Ба натиҷаҳои таҳқиқот ва таҳлили таҷрибаи пешқадами педагогии макотиби олий таъя карда, таҳия намудани тавсияномаҳои амалӣ оид ба такмил додани омодагии донишҷӯён-забоншиносон ба фаъолияти педагогӣ.

Асоси назариявӣ-методологии таҳқиқотро инҳо ташкил медиҳанд:

- таҳқиқот оид ба философия (М.С.Осимов, А.Баҳовуддинов, М.М.Бахтин, В. С. Библер, М.С.Каган, Э.Г.Юдин ва дигарон) ва соҳаи фалсафаи илм ва маориф (Г.С.Батишев, В.П. Зинченко, А. Турсунов, В.А.Штофф ва дигарон);
- таҳқиқоти ба назарияи муносибати системавӣ бахшидашуда (П.К.Анохин, А.Г.Асмолов, В.Г.Афанасев, И.В.Блауберг, В.П.Беспалко, И.А.Колесникова, В.В.Краевский, Н.В. Кузмина, Э.М.Мирский, В.В.Молчановский, М.Нугмонов, В.Окон, З.А.Решетова, В.И. Садовский, Г.Н.Сериков, В.Я. Татур, Э.Г.Юдин ва дигарон);

- таҳқиқоти бунёди оид ба методологияи муносибати шахсият-фаъолияти (К.А.Абдулханова-Славская, Б.Г.Ананев, П.Я.Галперин, И.А.Зимняя, В.В.Давидов, А.Н.Леонтев, О.В.Лешер, Б.Ф.Ломов, С.Л.Рубинштейн, А.В.Петровский, Н.Ф.Тализина, И.С. Якиманская ва дигарон);
- концепсияи муносибати салоҳиятнокию фаъолияти дар маориф (А.В.Хуторская, В.И.Байденко, И.Л.Бим, В.А.Болотов, А.А. Вербитский, Н.Д.Галскова, Е.А.Гнатишина, М.Е.Дуранов, Э.Ф.Зеер, И.А.Зимняя, М.К.Кабардов, Н.В.Кузмина, О.В.Лешер, А.К.Маркова, Л.М.Митина, А.М.Новиков, А.П.Садохин, А.Н. Шукин, С.Н. Алиев, М.Р. Юлдошева ва дигарон);
- олимони барҷаста оид ба таҳқиқоти психологию педагогӣ (А.Г.Асмолов, Ю.К.Бабинский, Л.С.Виготский, В.В.Давидов, В.П.Беспалко, В.И.Загвязинский, И.А.Зимняя, А.Р.Лурия, А.А.Леонтев, А.Н.Леонтев, Б.Раҳимов, С.Л. Рубинштейн, В.А.Сластенин, Д.И.Фелдштейн ва дигарон);
- таҳқиқот оид ба масъалаи истифодаи раванди якҷояшавӣ дар таълим (И.Д.Бутузов, Н.И.Вюнова, М.Н.Гладкова, Е.А.Дядиченко, О.В. Коршунова, И.Э.Унт, Н.М.Шахмаева, Н.К.Чапаева ва дигарон);
- таҳқиқот оид ба психология ва педагогикаи таълими забонҳои хориҷӣ (В.А.Артемов, Б.В.Беляев, Л.С.Виготский, Н.И.Жинкин, А.А.Леонтев, И.А.Зимняя, Б.Ю.Норман ва дигарон);
- таҳқиқот дар соҳаи назария ва методикаи таълими забонҳои хориҷӣ (И.Л.Бим, В.В.Виноградов, Н.Д.Галскова, Ю.Н.Караулов, Г.А.Китайгородская, Р.П.Милруд, А.А.Миролюбов, Е.И.Пассов, С.Г. Тер-Минасова, И.И.Халеева, А.Н. Шукин, Н.А Сатурова, С.Н.Алиев ва дигарон);
- таҳқиқот оид ба технологияи таълими модули (В.Н.Афонасова, Н.В.Балавина, В.П.Беспалко, В.В.Василовский, Б.Голдшмидт, М.Голдшмидт, О.Л.Егорова, Н.П. Заграй, Е.А. Иванов, И.Б.Сенновский, Ю.П.Татур, Л.И.Третьяков, И.А.Чошанов, Т.И.Шамова, П.А. Ютсевичене ва дигарон);
- таҳқиқот оид ба масъалаҳои навсозии таҳсилоти олии касбӣ (С.С.Авғонов, Т.Ю.Елисеева, Қ.Б.Қодиров, О.В.Сухих, М.Р. Юлдошева ва дигарон);
- таҳқиқот оид ба омӯзиши бисёрзабонӣ ва ҳолати забонӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (Т.В.Гусейнова, П.Ҷ.Чамshedов, Л.В.Успенская, Р.И.Ҳошимов, Х.Д. Шанбезода, С.Шербоев, У.Р.Юлдошев ва дигарон).

Заминаи маъхазшиносии таҳқиқот санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ дар соҳаи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва идеяҳои асосӣ оид ба навсозии таҳсилоти олии касбии пешбиникунандаи ташкили омодагии касбии бакалаврҳо ба фаъолияти касбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ буданд. Инчунин Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» (соли 2013), «Стандарти таҳсилоти давлатии таҳсилоти олии касбӣ» (соли 1996), «Стандарти таҳсилоти давлатии таҳсилоти миёнаи умумӣ»

(соли 2009), «Концепсияи миллии маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон» (соли 2002), «Стратегияи миллии рушди таҳсилоти олии касбӣ дар ҶТ дар солҳои 2007-2015», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҳсилоти касбии оӣ ва баъдидипломӣ» (соли 2003), «Самтҳои стратегии ислоҳоти дарозмуддати системаи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи солҳои 2004-2015» ва дигар ҳуҷҷатҳои, ки дар онҳо асосҳои ҳуқуқӣ ва меъёрии ислоҳоти моҳияти таҳсилот ва тарбия, ки самти стратегии рушди системаи маорифро муайян мекунанд чун замина мавриди истифода қарор гирифтанд.

Дар диссертатсия **методҳои зерини таҳқиқ** истифода шуданд:

- *назариявӣ*, омӯзиш ва таҳлили адабиётҳои психологӣ, педагогӣ, методӣ ва забоншиносӣ оид ба мавзӯи таҳқиқот;
- *таҷрибавӣ*, мушоҳидаҳои педагогӣ, пурсишномаҳо, тестҳо, суҳбатҳо, пурсишҳо, таҳлил ва ҷамъбасти таҷрибаи педагогӣ;
- *санҷишӣ*, муқарраркунӣ, ташаккулёбӣ, назоратӣ, лоихақашӣ, таҳлил ва ҷамъбасти натиҷаҳои фаъолияти амалӣ, коркарди математикии натиҷаҳо.

Пойгоҳи таҷрибавӣ-санҷишӣ таҳқиқот. Корҳои таҷрибавӣ-санҷишӣ дар заминаи ДДОТ ба номи С.Айнӣ, ДДПБ ба номи Н.Хусрав, муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии тоҷикии №14, 24, 37, 80, 19 ва 27 ноҳияҳои Бохтар (ҳоло Кӯшонӣён), Вахш, Колхозобод (ҳоло Чалолӣдини Балхӣ) ва Кӯлоби вилояти Хатлон гузаронида шуданд. Таҳқиқот қариб 160 нафар донишҷӯ, 130 нафар омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии таълимашон бо забони тоҷикӣ, аз ҷумла роҳбарони таҷрибаомӯзиҳои педагогӣ ва роҳбарони синфҳои дар бар гирифта буд.

Давраҳои таҳқиқот. Таҳқиқот аз соли 2009 то 2017 дар се давра гузаронида шуд.

Давраи якум (солҳои 2009-2011) ҳолати муосири масъаларо мавриди омӯзиш қарор дода, адабиётҳои махсус доир ба мавзӯ таҳлил карда шуданд. Муҳтаво ва сохтори таҳқиқот аниқ гардида, раванди таълиму тарбия дар макотиби олии педагогии ҷумҳурӣ омӯхта шуд ва имкониятҳои ҳавасмандкунанда ва тавоноии таҷрибаомӯзии педагогӣ дар қаринаи хусусиятҳои хос, омилҳо ва механизмҳои ташаккули касбии донишҷӯён ҳангоми омода намудан дар шароити мактаби оӣ баҳогузорӣ гардиданд. Барномаи тафтиши таҷрибавии он таҳия шуда, аппарати илмӣ, фарзияҳо ва методи таҳқиқот муайян карда шуданд.

Давраи дуюм (солҳои 2012-2014) ба ташкили корҳои таҷрибавӣ-санҷишӣ дар асоси таҳлили назарияи педагогӣ ва таҷриба дар макотиби олии педагогии ҷумҳурӣ бо назардошти шароити хоси корҳои таълимӣ-тарбиявӣ дар мактабҳои тоҷикӣ дар заминаи донишгоҳҳои шаҳрҳои Душанбе ва Кӯрғонтеппа, ҷиҳати аниқ кардани шароити педагогӣ барои коркарди методикаи ченкунии сатҳи омодагии донишҷӯён барои иҷрои фаъолияти таълимӣ-тарбиявии мактабҳои тоҷикии шаҳр ва деҳот равона шуда буд. Унсурҳои зарурӣ ҳангоми ташкил кардани ин фаъолият барои донишҷӯён-омӯзгорони оянда раванди таҷрибаомӯзии педагогӣ буд, ки

дар асоси он меъёрҳои ошкорсозандаи омодагии омӯзгорони оянда ба фаъолияти касбии педагогӣ таҳия карда шуданд. Меъёрҳои додашуда дар шакли нишондиҳандаҳои мушаххасшудаи зерин баромад карданд: сифати дониш, хосияти муаррифӣ, сатҳи фаҳмиш, хосияти муҳокима оид ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ ва ҳамчунин сатҳи маҳорати касбӣ-педагогӣ, сатҳи омодагии амалӣ ба фаъолияти касбӣ, сатҳи иддао ва худбаҳогузори.

Давраи сеюм (солҳои 2015-2017), ки хотимавӣ ва ҷамъбасти буд тафтиши хулосаҳо ва натиҷаҳои санҷиши ҷамъбасти анҷом дода шуд. Маълумоти санҷиши педагогӣ мавриди таҳлил қарор гирифта, дар таҷрибаи корҳои макотиби олии дар раванди ташкили таҷрибаомӯзии педагогии донишҷӯён ҷорӣ гардид. Дар ин давра ҳамаи маводи диссертатсия мавриди таҳлил ва таҷзияи назариявӣ қарор гирифта, дарккунӣ ва ҷамъбасти онҳо гузаронида шуд.

Навоварии илмӣ таҳқиқот аз рӯи таркиботи зерин муайян карда мешавад:

1. Моҳият ва хусусиятҳои ташаккули касбии омӯзгорони оянда бо роҳи ташкили таҷрибаомӯзии педагогӣ муайян карда шуданд.
2. Низоми омилҳои ба ташаккули касбии донишҷӯён ҳамчун омӯзгорони оянда таъсиркунанда ошкор гардиданд.
3. Вазифаҳои асосии инкишофи касбии омӯзгорони оянда ҷудо карда шуданд.
4. Сатҳи фаъолияти тарбиявӣ дар асоси меъёрҳои барои баҳисобгирии фаъолияти тарбиявӣ равонашуда дар шароити муассисаҳои таҳсилоти умумии тоҷикӣ аниқ карда шуд.
5. Роҳҳо ва шартҳои самаранок омода намудани омӯзгорони оянда ба ташкили корҳои тарбиявӣ дар мактабҳои миллии ҷумҳурӣ муайян ва тавсиф гардида, инчунин санҷида шуданд.

Аҳамияти назариявӣ таҳқиқот аз инҳо иборат аст:

- дар диссертатсия сохтор ва муҳтавои салоҳиятнокии робитавӣ-методикӣ чун ҷузъиёти салоҳиятнокии касбии донишҷӯёни макотиби олии педагогӣ- омӯзгорони ояндаи забони англисӣ дар шароити технологияи модуль-рейтингии таълим аниқ карда шудааст;
- модели дорои мақсад, вазифа, муносибатҳо, принципҳо, қисматҳо, сохтор ва муҳтавои салоҳиятнокии робитавӣ-методикии бакалаврҳо, ки дар шароити таълим дар мактаби олии педагогӣ ташаккул меёбад аз ҷиҳати назариявӣ асоснок гардидааст;
- ба низомнокии таҳсилоти мактаби олии – раванди ташаккули салоҳиятнокии робитавӣ-методикӣ дар донишҷӯёни факултаҳои забонҳои хориҷӣ, ки ба комплексноӣ ва якҷояшавӣ заминагузори шуда, фанҳои махсус (таҷрибаи нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ) ва умумикасбиро (методиро) барои минбаъд барои ба таҷрибаомӯзии педагогӣ баромадан мехонанд тасаввуроти ҳақиқӣ дода шудааст;

- маълумоти дарёфтшуда барои такмил додани масъалаҳои назариявӣ ва методии таълими забонҳои хориҷӣ равона шудааст, ки дар онҳо хусусиятҳои ташаккули салоҳиятнокии робитавӣ-методии донишҷӯён дар рафти омӯхтани забони хориҷӣ дар мактаби олии педагогӣ дар шароити таълими модули баррасӣ мешаванд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар инҳо ифода меёбад:

- ба раванди таълими мактаби олии ҷорӣ намудани модулиҳо, барномаҳои модули оид ба забони англисӣ ва фанҳои методие, ки муаллиф таҳия кардааст барои баланд бардоштани салоҳиятнокии бегоназабонии донишҷӯёни ихтисоси педагогӣ мусоидат мекунад.

- таъминоти ташкилӣ-дидактикӣ, ки муаллиф таҳия намудааст метавон барои ташаккули мақсадноки салоҳиятнокии методикӣ донишҷӯён дар раванди таълим дар мактаби олии, баланд бардоштани сифат ва самаранокии таҳсилоти бегоназабонӣ ва омодагии касбии донишҷӯён дар факултаҳои забонҳои хориҷӣ истифода кард;

- хулосаҳои назариявӣ ва натиҷаҳои амалии таҳқиқотро дар раванди инкишофи салоҳиятнокии робитавӣ-методии донишҷӯёни макотиби олии забонӣ ва ҳамчунин дар қори омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ таҷрибакунандаи таълими низоми модули-рейтингӣ истифода кардан мумкин аст;

- маводи таҳқиқотро инчунин метавон барои ташкили курсҳои махсус, семинарҳои махсус, машғулиятҳои амалӣ, тренингҳои раванди таълими макотиби олии педагогӣ, коллеҷҳо ва курсҳои бозомӯзии омӯзгорони забонҳои хориҷии муассисаҳои таҳсилоти умумӣ мавриди истифода қарор дод.

Эътиборнокии натиҷаҳои таҳқиқот аз рӯйи инҳо таъмин карда мешавад:

- возеҳии ҳолатҳои методологӣ ва назариявӣ ибтидоӣ;

- таҳлил ва баҳисобгирии ҳолати масъалаи таҳқиқот дар назария ва таҷрибаи педагогӣ;

- истифодаи комплекси методҳо, мақсадҳои мувофиқ, вазифаҳо, объект ва предмети таҳқиқот;

- тафтиши санҷиши фарзия ва тасдиқи муваффақонаи қорҳои таҷрибавӣ-санҷишӣ дар таҷрибаи умумии макотиби олии;

- асоснокии методологӣ ва мавқеи назариявӣ ибтидоӣ дар истифодаи комплекси методҳо, масъалаҳои мувофиқ, объект, предмет ва вазифаҳои таҳқиқот, ки бо далелҳо тасдиқ шудаанд ва оид ба тағйироти амалӣ дар сатҳи омодагии донишҷӯён ба ташкили қорҳои таълимӣ-тарбиявӣ дар мактабҳои тоҷикӣ далолат мекунад.

Санҷиш ва ҷорӣ намудани натиҷаҳои таҳқиқот. Натиҷаҳои асосии диссертатсия дар маҷаллаҳои илмӣ, нашрияҳои макотиби олии ва академӣ, мизҳои мудаввар, семинарҳо, тренингҳо ва инчунин дар конференсияҳои минтақавӣ, байни мактаби олии ва ҷумҳуриявӣ пешниҳод шудаанд. Ғайр аз ин, натиҷаҳои таҳқиқот дар ҷаласаҳои кафедраи педагогика ва психология ва семинарҳои методологии омӯзгорони Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи

Садриддин Айнӣ муҳокима гардидаанд. Натиҷаҳои таҳқиқот дар конференсияҳои илмӣ-амалии шаҳрҳои Душанбе, Кӯлоб, Хучанд, Бохтар (солҳои 2010-2017) ва инчунин дар иттиҳодияҳои методии январӣ ва августи омӯзгорон ва роҳбарони муассисаҳои таҳсилоти умумии шаҳри Душанбе ва ноҳияҳои вилояти Хатлон пурра гардида, маъқул доништа шуданд.

Тавсияҳои амалии он бомуваффақият санчида шуда, дар таҷрибаи корҳои макотиби олии педагогии Ҷумҳурии Тоҷикистон қорӣ карда шуданд ва самаранокии баландро нишон доданд.

Барои ҳимоя ҳолатҳои зерин пешниҳод мегарданд:

1. Тавсияҳои таҳиянамудаи муаллифи таҳқиқотро оид ба ташкили таҷрибаомӯзии педагогӣ метавон дар шакли омили ташаккули касбӣ-педагогӣ дар донишҷӯёни макотиби олии педагогӣ-омӯзгорони оянда пешниҳод намуд.
2. Ҳалли амалии масъалаҳои бо ташкили раванди таълиму тарбияи мактаббачагон алоқаманд аз рӯйи якҷояшавии мувофиқи шаклҳо ва усулҳои ба ташаккули касбии донишҷӯёни макотиби олии педагогӣ равонашуда муайян карда мешавад.
3. Ташаккули касбии донишҷӯёни макотиби олии педагогӣ мустақиман аз рӯйи гуногунрангии шаклҳо ва методҳои ташкил кардани таҷрибаомӯзии педагогӣ муайян мегардад.
4. Аз ҷиҳати назариявӣ ва санҷишӣ асоснок кардани таҷрибаомӯзии педагогӣ дар шакли омили таъминкунандаи ташаккулёбии салоҳиятнокии робитавӣ ва шаклгирии касбии донишҷӯён-омӯзгорони ояндаро метавон чун шарти самараноки педагогӣ дар омодагии касбӣ ва педагогии донишҷӯёни макотиби олии педагогӣ баррасӣ намуд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия ба мантиқи таҳқиқот мувофиқат мекунад ва аз муқаддима, ду боб, хулоса ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат мебошад.

II. МУҲТАВОИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддима муҳимияти таҳқиқот асоснок карда шуда, объект, предмет, мақсад, вазифаҳо ва методҳои таҳқиқот муайян карда шудаанд. Фарзия ташаккул дода шуда, навоарӣ ва аҳамияти амалии таҳқиқот бозгӯӣ шудааст. Заминаҳои методологӣ баён гардида, маълумот дар бораи тасдиқ ва татбиқи натиҷаҳои таҳқиқот вучуд доранд ва ҳолатҳо барои ҳимоя дарҷ гардидаанд.

Дар боби якум – «Масъалаҳои педагогии салоҳиятнокии робитавии бегоназабонии омӯзгорони оянда» таҳлили муносибати салоҳиятнок чун яке аз муносибатҳои асосии навсозии таҳсилоти муосир пешниҳод гардида, мафҳум, сохтор ва муҳтавои салоҳиятнокии робитавии бегоназабонии омӯзгорони оянда, муносибатҳои гуногун ба тафсири ин шакли салоҳиятнокии касбӣ баррасӣ шуда, асосҳои дидактикии рушди салоҳиятнокии робитавӣ-методии донишҷӯёни макотиби олии педагогӣ бозгӯӣ ва модели ташаккули салоҳиятнокии робитавии бегоназабонии омӯзгорони оянда шарҳ дода шудааст.

Масъалаи моҳияти омодагии касбии омӯзгор барои илм ва таҷрибаи педагогӣ ҳамеша пураҳамият буд. Бинобар ин вазифаи таҳқиқоти додашуда баррасии моҳияти таъминоти педагогии ташаккули касбии донишҷӯ дар раванди педагогӣ тавассути таҷрибаомӯзии педагогӣ, шароит ва заминаи фаъолгардии ин раванд мебошад.

Таҷрибаомӯзии педагогӣ ҳамчун қисмати муҳим ва ҷудонашавандаи раванди омодагии касбии омӯзгор ҳамзамон ба ҳайси меъёри муҳим, восита ва шакли ташаккули самараноки шахсиятӣ-касбии педагог-муҳаққиқ дар низоми таҳсилоти олии касбӣ баромад мекунад. Дар як вақт, дар шароити ҳаҷми ночизи вақти таълим барои таҷрибаомӯзии педагогӣ ҷудошаванда дар раванди таълиму тарбияи мактаби олии педагогӣ зарурати воқеии таълими кавӣ ба мустақилият ҳамчун кӯшиши дохилии худ таҷрибаомӯзон барои худамалисозӣ тавассути худомӯзӣ ва фаъолияти илмӣ-эҷодӣ ба вучуд меояд, ки қобилияти шахсиятро тавсиф менамояд, мақсадҳоро муайян карда, соҳибияти қобилияти намуди

додашудаи фаъолиятро таъйин намуда, амалӣ намудани худназоратӣ бо мақсади азнавсозии минбаъдаи ҳақиқати атроф ва такмили минбаъдаи он бартари сифатии иҷроии уҳдадорихои касбӣ аз тарафи хатмкунандаи мактаби олий мебошад. Бинобар ин муайян кардани шароит ва шаклҳои ташкили таҷрибаомӯзии педагогӣ, вақте ки зарурати худташқилкунии фаъолияти илмӣ-таҳқиқотӣ ҳамчун асоси муносибати эҷодӣ ва инноватсионии донишҷӯӣ таҷрибаомӯз барои иҷроии уҳдадорихои касбии худ бо назардошти манфиати давлат, ҷомеа ва шахсияти мушаххаси омӯзанда, ки чун яке аз воситаҳои асосии рушди мустақилияти илмӣ-эҷодии мутахассиси ояндаи баландихтисос хизмат мекунанд ниҳоят муҳим мебошад.

Истифодаи мукаммали муносибати мушаххасу таърихӣ ва иҷтимоӣ-педагогӣ дар таҳлили ҳолати масъалаҳои мустақилияти илмӣ-эҷодии донишҷӯён дар таҷрибаомӯзии педагогӣ имкон дод, ки ҳаракати ин масъала аз идея ба мафҳум муқаррар карда шавад. (Е.Я.Голант, К.Н.Корнилов, М.П.Кашин, Я.И.Ханбиков, Л.М. Пименова, Г.Д.Кириллова ва дигарон). Асос барои коркарди илмии масъалаи рушди мустақилияти донишҷӯ таҳқиқоти равшаносон ва педагогҳо, ки ба асоси методологӣ ва методии рушди мустақилияти субъекти омӯзиш дар раванди таълим бахшида шудаанд ҳисоб гардиданд (Ю.К.Бабанский, М.А.Данилов, П.И.Пидкасистий, М.Н.Скаткин, Т.И.Шамова ва дигарон), ташаккули кордонӣ ва малакаҳои таҳқиқотӣ дар педагогҳои оянда дар рафти омодагии касбиро (О.А.Абдуллина, Б.С. Гершунский, И.Я.Лернер, В.А.Сластёнин, А.И.Шербаков, Н.М.Яковлев ва дигарон), моҳият ва сохтори мустақилиятро (В.А.Балюк, Е.Ф.Мосин, П.И.Пидкасистий, Д.Б.Богоявленская, И.Л. Наумченко, Л.А. Ростовская, Т.И. Шамова ва дигарон) таҳқиқ кардаанд. Дар заминаи таҳлили назариявии муносибатҳои гуногун нисбат ба масъалаи рушди мустақилияти донишҷӯён дар таҷрибаомӯзии педагогӣ дар педагогикаи ватанӣ мо тағйироти динамикаи мазмуни ҳудуди мафҳуми мустақилиятро дар матни ҳолати фарҳангӣ-таҳсилотӣ дар мамлакат ва ҷамъовари

таҷрибаи методи ташкили таҷрибаомӯзии педагогии донишҷӯёни макотиби олии педагогӣ ошкор сохтем.

Таҳқиқоти нисбатан фаъоли олимон дар соҳаи омӯзиши мустақилияти маърифатии хонандагон ва донишҷӯён, ки аз муайянсозии мафҳум ба бунёди назарияи комили ташкили педагогии он меравад (И.Я.Лернер, А.М.Матюшкин, М.М.Махмутов ва дигарон) ва ба назарияи фаъолгардонии мустақилият (П.И.Пидкасистий, Г.И.Шукина), аз ҷумла дар матни истифодаи алгоритми мувофиқи фаъолият ҳангоми таълими проблемавӣ ва барномавӣ (Ю.К.Бабанский, В.П.Беспалко, Ю.Н.Кулюткин ва дигарон) қайд гардидааст. Олимон мазмуни мафҳумҳои кори мустақилона ва фаъолияти мустақилонро муқоиса мекунанд (В.К.Буряк, Ю.Б.Зотов, Н.Ю.Лейкина, П.И.Пидкасистий ва дигарон), онҳо кори мустақилонро аз мавқеи зуҳури дохилии шахсияти мактаббача, донишҷӯ дар фаъолияти ҳам аз тарафаи омӯзгор ва ҳам аз тарафи худи субъекти таълим ташкилкунанда таҳқиқ мекунанд. Дар давраҳои гуногуни рушди мактаби олии ватанӣ илми педагогӣ алгоритми ниҳоят устувори истифодаи мустақилият дар қорҳои таълимиро, аз дарки вазифаҳои он дар раванди гузаштани таҷрибаомӯзии педагогӣ ва ҷой дар сохтори фаъолият, шакли ташкили таҷрибаомӯзии педагогӣ ва назорат то шаклҳо ва қабули ҷалби фаъолонани донишҷӯён ба он пешниҳод карда буд. Ин имконият дод, ки мавҷудияти тарзи махсуси ташкили мустақилияти илмӣ-эҷодии донишҷӯёнро дар таҷрибаомӯзии педагогӣ пешбинӣ карда, фарқияти иҷтимоӣ-педагогӣ ва ташкилӣ-шахсиятии он дар давраҳои алоҳидаи гузаштани таҷрибаомӯзӣ – мутобиқ ҳам ба фаъолияти омӯзгор-методист(омӯзгори мактаб) ва ҳам ба шахсияти донишҷӯ ҷустуҷӯ карда шавад.

Дар баробари ин, ҳамон тавре, ки натиҷаҳои санҷиши муқарраршуда шаҳодат медиҳанд дар лаҳзаҳои гузаштани таҷрибаомӯзии педагогӣ аксар вақт методҳои оқилона ва қабули қорҳои таълимӣ, илмӣ-таҳқиқотӣ ва омӯзгории ҷавобгӯии талаботи замони хатмкунандаи

мактаби олии педагогӣ ташаккул наёфтааст. Маҳорат ва малакаи аз нав кор кардан ва азхудкунии иттилоот, кори мустақилонаи ба ҳалли масъалаҳо нигаронидашуда вучуд надоранд, бинобар ин донишҷӯ дар таҷрибаомӯзӣ ҳудаш тавоноии таълим додани мактаббачаро надорад. Ба андешаи мо сабаб дар он аст, ки фанҳои силсилаи психологию педагогӣ ва методикаи тадриси фанҳои хусусӣ ташаккул ёфтани маҳорати касбии фаъолияти худомӯзӣ ва илмӣ-эҷодии донишҷӯёнро дар сатҳи зарурӣ таъмин карда наметавонанд. Асоси ин ҳолат дар педагогҳои оянда набудани таҷрибаи амалӣ барои истифода кардани донишҳои дар мактаби олий гирифташон дар шароити аниқи раванди таълиму тарбия дар мактаби миёна мебошад.

Дар рафти таҳлили назариявии таҳқиқот роҳбарии эҷодии фаъолияти одамон ҳангоми ҳамкории байниҷағҳари гурӯҳӣ (К. А. Абулханова-Славская, Б.Д.Паригин, Л.И.Уманский ва дигарон), мустақилияти маърифатию эҷодии шахсият (И.Я.Лернер, В.С.Мерлин ва дигарон) ва маводи санҷиши муқарраркунандаи мо оид ба таъсири шахсияти омӯзгори мактаб ва омӯзгори мактаби олий (методисти) дар ташаккулёбии таҷрибаи мустақилияти илмӣ-эҷодии донишҷӯён дар таҷрибаомӯзии педагогӣ муайян карда шуд, ки ин таҷриба таҳти таъсири омӯзгорони наслҳои гуногун бунёд мегардад ва ниҳоят дар услуби инфиродии иҷрои мустақилияти илмӣ-эҷодӣ дар таҷрибаомӯзии педагогӣ мустаҳкам мешавад.

Якчанд савол пайдо мешавад: Чӣ гуна асосҳои нисбатан самараноки ба даст овардани маҳорати фаъолияти худомӯзӣ ва илмӣ-эҷодиро дар омӯзгори оянда ташаккул додан зарур аст? Меъёрҳо, шароити психологию педагогӣ, роҳҳо ва воситаҳои рушди мустақилияти илмӣ-эҷодии омӯзгори оянда дар раванди гузаштани таҷрибаомӯзии педагогӣ дар мактаби миёна ва инчунин омодагии хатмкунандагони мактаби олий нисбати ташаккули маҳорати худомӯзӣ ва фаъолияти илмӣ-эҷодӣ кадомҳоянд? Бо тавачҷуҳ ба он, ки масъалаи додашуда мураккаб ва гуногунҷанба мебошад, дар ин таҳқиқот яке аз ҷанбаҳои он – рушди

мустақилияти илмӣ-эҷодӣ чун сифати шахсият дар раванди таҷрибаомӯзии педагогиро гузаштани донишҷӯ мавриди баррасӣ қарор мегирад.

Қоидаи А.Н. Леонтеваро оид ба тавсеаи «каталоги фаъолият» чун нишондиҳандаи ташаккули иҷтимоии шахсият, инчунин натиҷаҳои таҳлили таҳқиқоти психологию педагогии мавзӯи баррасишавандаро асос карда, мо тавонистем ба мустақилияти илмӣ-эҷодӣ ҳамчун шакли махсуси худифшокунии шахсият дар фаъолияти худомӯзӣ, илмӣ-таҳқиқотӣ ва касбӣ-педагогӣ дар шароити таҷрибаомӯзии педагогӣ дар мактаби миёна, ки динамика ва пуррагии раванди амалисозии онро методист (омӯзгорони мактаби олий ӯ мактаб) иҷро мекунанд муайянкунандаи корӣ диҳем. Илова бар ин, таҷрибаи худамалисозии шахсият дар фазои таҳсилоти наздиктарини иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва мактабӣ дар раванди ташкили мустақилияти илмӣ-эҷодӣ дар таҷрибаомӯзии педагогӣ, маҳз дар рафти гузаштани он мустаҳкам ва «мукамал» мегардад. «Мукамалшавии» шахсиятии он бо роҳи мақсадҳо, моҳият ва мазмуни таҷриба, муносибати худ ҳамчун иҷрокунандаи ин кор дар фаъолияти объекти мушаххас тавассути азхудкунии инфиродӣ ва азхудкунии алгоритми ташкил, шакли фаъолият танҳо ӯ дар якҷоягӣ бо субъектҳои дигари раванди баррасишавандаро дарк кардани донишҷӯ ба даст оварда мешаванд.

Дар ҳоли ҳозир самтҳои зиёд дар ташаккули касбии омӯзгор, ки дар таҳқиқот пешниҳод шудааст аз рӯйи маҳорати педагогии омӯзгор, хусусияти меҳнати омӯзгорӣ, хосиятҳои меҳнати педагогӣ ва ғайраҳо баррасӣ мешаванд. Барои мо дарки бартарии шахсият дар касб (Л.В.Занина) арзишманд аст, бинобар ин мо вазифаи рафтан ба самти аз донишҷӯ, таҷрибаи фаъолияти амалии ӯ, имкониятҳои ӯ барои «омӯзондан»-ро (О.В.Белосова ва дигарон) пешниҳод кардем.

Моҳияти ташаккули касбии омӯзгори ояндаро баррасӣ намуда, мантиқи муҳокимаи мо чунин сохта шуд: мақсади олии таҳсилоти педагогӣ бо ташаккули касбӣ ва худинкишофёбии омӯзгори оянда дар

сатҳи шахсиятӣ пешниҳод шуда буд, зеро ба донишҷӯ ҳамчун субъекти фаъолияти педагогӣ лозим меояд, ки вазифаҳоро ба рушди касбии худ, новобаста аз ҳолатҳои хусусӣ ва вазъият дар асоси коркарди стратегияи худии тафаккури касбӣ ҳангоми иҷрои фаъолияти педагогӣ пешниҳод намояд.

Бо назардошти ин аксари психологҳо – Л.С.Виготский, А.А.Бодалев, С.Л. Рубинштейн, Д.И.Фелдштейн ва дигарон ба раванди ташаккули омӯзгори оянда худинкишофёбиро дохил менамоянд. Ин мавқеъ, ки ба ҳайси асосӣ баррасӣ мегардад (Н.К.Сергеева, О.С.Газман, Б.З.Фулфова ва дигарон) имкон медиҳад хулоса намоем, ки худинкишофёбии педагог қисми ҳатмии таркибӣ бо мақсади таҳсилоти муосир аст ва сатҳи он нишондиҳандаи субъективӣ будани омӯзгор дар тамоми давраҳои таҳсилоти муттасили педагогии ӯ мебошад. Худинкишофёбӣ ва сохтору механизми онро бозгӯӣ намуда (Н.Р.Битянова, О.С.Газман, М.Р.Гинзбург, О.И.Лапиткий, С.Д.Поляков ва дигарон) раванди додашуда дар шакли худшуурнокии бисёррӯя ва худтағйирёбӣ пешниҳод шудааст.

Ба муносибатҳои гуногун оид ба муайянкунии мафҳуми «худинкишофёбӣ» нигоҳ накарда, мо ба муайянкунии Л.Н.Куликова такя намудем, ки гуфтааст: «худинкишофёбии шахсият ин раванди тағйирёбии мақсадноки эҷодии шахсият аз ҷиҳати маънавӣ-арзишмандӣ, ахлоқӣ-эстетикӣ, фаъолиятӣ-амалӣ, зехнӣ, ҳиссиётӣ, хусусиятҳои хислатӣ барои нисбатан муваффақона дарёфтани мақсадҳои ҳаётии худ ва нисбатан самаранок иҷро намудани таъйиноти инсонва иҷтимоии худ мебошад».

Як гурӯҳ муҳаққиқон (М.Р.Гинзбург, О.С.Газман, Н.Р.Битянова) қисматҳои сохтори зерини худинкишофёбии шахсиятро ошкор сохтаанд: худдарккунӣ, худифшосозӣ, худмуайянкунӣ, худташакилкунӣ, худсафедкунӣ, худводорсозӣ, банақшагирии инкишофи касбӣ ва шахсиятӣ ва ғайраҳо.

Дар таҳқиқоти Б.М.Мастеров,Р.С.Немов,Г.А. Сукерман категорияи худинкишофёбӣ аниқ карда шуда, ғояи муқарраркунии инкишофи шахсият тавассути фаъолият асоснок карда мешавад, зеро инсон дар қаринаи додашуда аз рӯйи мавқеи мутобиқати ӯ ба касб ва фаъолияти бомуваффақонаи ӯ дар он омӯхта мешавад. Маҳз дар ҳамин муносибат, худинкишофёбии касбӣ чун раванди мақсадноки такмил додани касбият, ки худ инсон муайян мекунад мавриди баррасӣ қарор мегирад.

Дар ин маврид илми педагогика нишон медиҳад, ки омодагии касбӣ бо сохтори берунӣ пешниҳод шудааст ва ташаккули касбӣ бошад натиҷаи ҳаракати дохилии худии шахсият мебошад. Вобаста ба ин В.А.Сластенин худинкишофёбии касбиро чун раванди якҷояшавии омодагии касбӣ ва ҳаракати дохилии ташаккули шахсиятии инсон муайян кардааст.

Инак, агар бо параметрҳои берунӣ муҳтаво, шаклҳо,нақшаҳо дода шаванд, он гоҳ бо параметрҳои дохилӣ иҷрои маъноии шахсиятӣ дар худинкишофёбии шахсиятии касбӣ дода мешавад. Ба ибораи дигар, ташаккули касбӣ-педагогӣ дар ҳамкориҳои байниҳамдигарии омилҳои зиёди объективӣ ва субъективӣ ифода меёбад, ки дар натиҷаи онҳо худтасдиқкунии омӯзгор дар касби худ дар такмили сифати фаъолияти педагогӣ зуҳур мекунад.

Ҳамин тавр, ташаккули касбии донишҷӯ чун омӯзгори ояндаро мо ҳамчун моҳияти динамикии шахсият, ки бо ташаккул ва рушди сифатҳои шахсиятӣ ва касбии ӯ, бо дарки муносибат ба касби интихобнамуда, ки ба фаъолияти касбиаш таъсир расонанда алоқаманд аст фаҳмида мешавад. Чунин муайянкунӣ ошкорсозии омилҳо, шартҳо, заминаҳо ва принципҳои ташаккули касбии донишҷӯёни макотиби олиро тақозо карда, таъсири таҷрибаомӯзии педагогиро ба муваффақияти ташаккули касбии омӯзгорони оянда, ки ба омилҳои берунӣ ва дохилӣ вобаста мебошад мушаххас намуд.

Дар айни замон, омилҳои берунии ташаккули касбии омӯзгорони оянда асосан чунин муаррифӣ шудаанд: самтнокии инсондӯстонаи

раванди таълим;равонасозии фаъолияти ҳаётии чамъияти донишҷӯён барои инкишофи шахсият; якҷоякунии психологӣ-педагогии раванди ташаккули касбии омӯзгори оянда.

Ба омӯзгор ҳангоми ҳамкорӣ ва муносибат дар қаринаи соҳаи асосии фаъолияти касбии худ ва ҳаёти шахсӣ таъсирбахш будан муҳим аст. «Омӯзгор-мактаб» (ҳамкорӣ бо маъмурият ва ҳамкорон), «Омӯзгор-синф» (муносибати умумӣ ва гурӯҳӣ), «Омӯзгор-талаба-волидон» (робитаи гуфтугӯӣ бо ҳар як мактаббача ва волидони ӯ), «Ман-омӯзгор» (худидоракунии касбӣ ва техникаи психологии шахсӣ).

Ҳолатҳои психологии муҳим дар таҳқиқоти мо чунин тавсифоти шахсият дар инкишофи ӯ баромад мекунад: субъектноӣ, муқарраркунии дучандаи инкишофи шахсият- субъективӣ ва берунӣ, худидоракунии даркшуда ҳамчун механизми асосии функционалии инкишоф, ифодаи мусбати таҷрибаи субъектӣ. Раванди муваффақонаи ташаккули шахсиятӣ-касбии омӯзгори оянда аз фаъолияти ӯ дар худдарккунӣ, ҳамоҳангкунии кӯшишҳои фардӣ бо иҷтимоӣ, интихоби озодона ва бомаъсулиятонаи усулҳо ва доираи худамалисозӣ вобаста мебошад. Тафсири инсондӯстонаи хориқай шахсият боиси ҷобачогузори роҳҳои дигар дар муносибатҳои педагогӣ гардид, ки тибқи он омӯзгор аз философияи таъсироти педагогӣ бояд ба стратегияи бунёди шароит барои худинкишофӣ гузарад.

Ташаккули шахсиятӣ-касбии омӯзгори ояндаро метавон тавассути ходисаи худинкишофӣ ва таҷрибаомӯзии педагогиро ҳамчун эҷоди шароит барои зуҳур ва рушди иқтисоди дохилии шахсияти донишҷӯ баррасӣ намуд. Дар ин қарина мо ташаккули шахсиятӣ-касбии омӯзгори ояндаро ҳамчун қори доимии маънавӣ-амалии одам аз болои худ, худдарккунӣ ва ҷустуҷӯи имкониятҳои худамалисозӣ баррасӣ менамоем. Ин раванди мураккаб инҳоро дар бар мегирад: азхудкунии тамоюли арзишманд- бартариҳои касбӣ, ҳаётмаъноӣ ва ахлоқӣ; интихоби фардии доираи муҳим дар худамалисозӣ ва намудҳои фаъолият барои худинкишофӣ самаранок; раванди муҳолифи

ошкорсозии «нуқтаи» мувофиқати параметрҳои дохилӣ ва аз берун дохилшавандаҳо ва дар ин асос рушди ҳамаи шохаҳои шахсияти донишҷӯ дар шакли маърифатӣ, иродавӣ, ҳиссиётӣ ва ғайраҳо. Шартҳои асосии инкишофи шахсияти омӯзгори оянда инҳо мебошанд: асоси антропосентрии яқҷоявии муносибат; ташаккули шахсиятӣ-касбӣ ҳамчун қисмати низомташқилкунандаи омодагии педагогии омӯзгорони оянда дар раванди таҷрибаомӯзӣ ва дар мактаби олий; баҳогузори имкониятҳои ҳавасмандкунандаи таҷрибаомӯзии педагогии ба фаҳмидани хосияти давравии омилҳо ва механизмҳои ташаккули шахсиятӣ-касбии омӯзгори оянда ҳангоми омодашавӣ дар мактаби олий асосёфта.

Иҷрои ин шартҳо дар маҷмӯъ барои ташаккули шахсияти маънавӣ, салоҳиятнокии касбӣ-педагогии ӯ, динамизми шахсият ҳамчун тавсифоти заминавӣ интегралӣ омӯзгори оянда заминаи мусоидро фароҳам месозанд. Хусусиятҳои ташаккули шахсиятӣ-касбии ошкоршуда ва асоснокшудаи омӯзгори оянда асоси корҳои таҷрибавӣ-педагогиро ташқил карданд.

Мо раванди ташаккули омӯзгори ояндаро аз тариқи худинкишофёбӣ баррасӣ намудем, ки дар он таҷрибаомӯзии педагогӣ ҳамчун шароит барои зухур ва инкишофи иқтидори дохилии шахсияти донишҷӯ мушаххас карда шуд. Шартҳои асосии мусоидаткунандаи инкишофи маънавӣ-касбии омӯзгори оянда инҳо мебошанд: моҳияти таҳсилот ва раванди омода кардани омӯзгори оянда, ки дар асоси муносибати интерактивӣ аз нав дида шудааст; ташаккули касбӣ ҳамчун қисмати низомташқилкунанда дар раванди таҷрибаомӯзӣ; баҳогузори имкониятҳои ҳавасмандкунанда ва омилҳои ташаккули касбии омӯзгори оянда ҳангоми омода кардан дар мактаби олий.

Ҳамин тавр, дар давраи таҷрибаомӯзии педагогӣ раванди ташаккули касбии омӯзгорони оянда пурмаҳсул шуда, донишҳои назариявии онҳо муҳим гардида, раванди ташаккули маҳорат ва малакаҳои педагогӣ, сифатҳои касбии шахсияти донишҷӯён ҳамчун қисмати таркибӣ дар

омодагии умумипедагогии омӯзгор, ки чун ҳалқаи пайвасткунандаи байни таълими назариявӣ ва фаъолияти мустақилонаи педагогӣ муаррифӣ шудааст фаъол гардонида мешавад.

Боби дуюм, «Шароити педагогии ташаккули касбии педагогҳои оянда дар давраи таҷрибаомӯзии педагогӣ» ном дошта, аз омӯзиши ҳолати ибтидоии ташаккули касбии педагогҳои оянда дар давраи таҷрибаомӯзии педагогӣ оғоз меёбад.

Омода намудани мутахассиси касбӣ-сирҳаракат рушди соҳаи мақсадноки шахсият ва эҳтиёҷоти касбии таъминкунандаи омодагии равонӣ ба меҳнат, минбаъд идома додани таҳсилот ва инкишофии ҳамешагии худро пешбинӣ мекунад. Бинобар ин мо дар оғози қорҳои таҷрибавӣ омӯзиши далелнокии интихоби касбии донишҷӯёни соли аввалро чун қисмати асосии фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ гузаронидем, ки ҳангоми ташаккулёфтагӣ онҳо амалкунанда мегарданд ва иқтидори шахсиятии донишҷӯ барои дарёфти мақсад боздошта мешавад.

Барои муқоисаи маълумот оид ба мулоҳизаи донишҷӯён аз рӯйи далелҳои асосии интихоби касби педагогӣ қатори тақсимодро раддабандӣ кардем. Раддабандӣ аз рӯйи аломати «шумораи умумии интихобҳо» анҷом пазируфт. Сабаби нисбатан бештари интихоби касбҳои хоҳиши гирифтани таҳсилоти олии ба шумор меравад. Дар пурсиши умумӣ ва гурӯҳҳои таҷрибавӣ ҷойи дуюмро далели «бачагонро дӯст медорам, мехоҳам бо онҳо қор кунам» ишғол кард. «Ман бачагонро ниҳоят дӯст медорам», «Мехоҳам педагоги дарҳостӣ, лозим ва зарурӣ бошам» (Каримов Т.) «Ба ман касби интихобкардаам маъқул аст, чунки ман бо бачаҳо қор карда метавонам». (Анвар Б.)

Дар пурсиши умумӣ ҷойи сеюмро «волидон исрор карданд» банд намуд. Далели «волидон исрор карданд»-ро донишҷӯён чунин шарҳ медиҳанд: «бо волидон маслиҳат кардем, ки ба қадом мактаби олии дохил шавам ва ба ҳулоса омадем, ки касби омӯзгорӣ ҳамеша талабгор дорад» (Аҳмад У.). Ҷойи чорумро дар пурсиши умумӣ боварии қатъии шахсӣ

ишғол кард. «Ман аз бачагӣ орзуи муаллим шуданро доштам» (Умаров Х.) «Меҳоҳам муаллими асил бошам, чунки ин қабил муаллимон имрӯзҳо дар мактабҳо намерасанд» (Мирзо Р.).

Мулоҳизаҳои донишҷӯёнро дар бораи сабабҳои интихоби касби омӯзгорӣ омӯхта, аввалан, мо дидем, ки донишҷӯён дар раванди таҳсил дар мактаби олий ба дарёфти кадом мақсадҳо майл доранд, баъдан, ин имконият дод, ки дар рафти корҳои таҷрибавӣ сабабҳои ба миёномадаро ислоҳ карда, барои амалисозии гузариш аз сабабҳои интихоби касб ба сабабҳои соҳиб шудани он шароит эҷод намоем. Давоми табиии он барои донишҷӯён омӯзиши ҷаззобияти касби омӯзгорӣ буд.

Мулоҳизаҳои донишҷӯёни соли аввалро оид ба ҷаззобияти касби омӯзгорӣ таҳлил намуда, фаҳмидем, ки дар ҷойи якуми раддабандии пурсиши умумӣ донишҷӯён «ҳавасмандӣ ба предмети муайян» (47,46%), дар ҷойи дуюм «имконияти бо бачаҳо кор кардан» -ро (34,24%) гузошта, ҷойи сеюмро барои «дар худ доштани қобилияти зарурии муаллихро эҳсос мекунам» (18,25%) ҷудо кардаанд. Натиҷаҳо дар пурсиши умумӣ ба мулоҳизаҳои донишҷӯён аз гурӯҳи таҷрибавӣ мувофиқат накарданд. Донишҷӯёни гурӯҳи таҷрибавӣ дар ҷойи якум «имконияти кор кардан бо бачаҳо» (36,2%), баъдан «дар худ доштани қобилияти зарурии муаллихро эҳсос мекунам» (35,3%) ва дар ҷойи сеюм «ҳавасмандӣ ба предмети муайян»-ро (28,5%) ихтисос доданд. Таҳқиқоти худро давом дода диққати моро масъалаи кадом сифатҳо ва маҳоратҳоро доро будани омӯзгори мактаби муосир ҷалб намуд. Таҳлили пурсишномаҳои хурд ошкор сохт, ки донишҷӯён ба сифатҳои зерин афзалият медиҳанд: «муносибати эҷодӣ ба кор» 32,12% дар пурсиши умумӣ ва 68,2% дар гурӯҳи таҷрибавӣ; «маҳорати доштани алоқа бо бачаҳо» 69% дар пурсиши умумӣ ва 39% дар гурӯҳи таҷрибавӣ; «донистани предмет» 70,96% дар пурсиши умумӣ ва 94,34% дар гурӯҳи таҷрибавӣ; «маҳорати додани дониш ба дигарон» 12,75% дар пурсиши умумӣ ва 15,29% дар гурӯҳи таҷрибавӣ ва ғайраҳо.

Дар асоси нишондиҳандаҳои боло мо се сатҳи омодагии омӯзгорони ояндаро ба фаъолияти педагогӣ дар мактаб чудо намудем:

1. Сатҳи омодагии пурра (баланд).
2. Сатҳи омодагии қисман (миёна).
3. Сатҳи омодагии нокифоя (паст).

Сатҳҳои омодагии гурӯҳҳои таҷрибавӣ ва назоратӣ дар ҷадвали 1. оварда шудаанд.

Ҷадвали 1.

Сатҳҳои ибтидоии омодагии донишҷӯён ба корҳои таълимӣ-тарбиявӣ дар гурӯҳҳои таҷрибавӣ ва назоратӣ

Сатҳи омодагӣ	Гурӯҳи таҷрибавӣ бо %	Гурӯҳи назоратӣ бо %
1. Баланд	11,00 %	13,00 %
2. Миёна	69,00 %	66,68 %
3. Паст	20,00 %	20,82 %

Тавре, ки аз ҷадвал маълум аст, сатҳи ибтидоии омодагии омӯзгорони оянда ба корҳои таълимӣ-тарбиявӣ дар гурӯҳҳои таҷрибавӣ ва назоратӣ то гузаронидани таҷриба фарқияти ночиз доштанд. Маълумоти ҷадвал шаҳодат медиҳанд, ки дар саршавии таҷрибаи ташаккулёбанда қисми зиёди донишҷӯён ҳам, дар гурӯҳи назоратӣ ва ҳам дар гурӯҳи таҷрибавӣ сатҳи миёна ва пасти омодагӣ доштанд ва танҳо 11% дар гурӯҳи таҷрибавӣ ва 13% донишҷӯён дар гурӯҳи назоратӣ дорой сатҳи баланд буданд.

Донишҷӯён вазифаҳои умумӣ ва муҳтавои корҳои таълимӣ-тарбиявиро бо мактаббачагон медонанд, аммо бо хусусиятҳои махсуси ин раванд ниҳоят бад ошно ҳастанд, чунки сабаби ин аз як тараф дар суғ донишҷӯён назария ва методикаи тарбия буда, аз тарафи дигар истифода карда натавонистани донишҷӯҳои гирифтаашон дар фаъолияти мушаххаси таҷрибавӣ мебошад.

Таҳлили ҳолати воқеии корҳо оид ба мавзӯи таҳқиқоти баррасишаванда нишон дод, ки ин масъала дар низоми таҳсилоти олии педагогӣ масъалаи дараҷаи дуҷум ҳисоб ёфта ба таври бояду шояд амалӣ карда нашуд. Вазифаи асосӣ омода намудани мутахассисҳои донишҷӯ, маҳорат ва малакаҳои ҷавобгӯии тавсифоти сифатии муайяндоста боқӣ мемонад. Донишҷӯён қайд мекунанд, ки ба қувваи худ боварӣ надоранд, ба ҳудудҳои баҳои паст меғуздоранд, сабаби ба мактаби олии дохил шуданашонро ба гирифтани таҳсилоти олии бартарӣ медиҳанд ва ҷаззобияти касбро танҳо дар омӯхтани фанни муайян мебинанд, агар ҳамин ҳавасмандкунииҳои ташаккули касбиро дошта бошанд кӯшишҳои онҳо беҳуда аст.

Дар рафти корҳои санҷишӣ-таҷрибавӣ, пеш аз он, ки дар раванди таълим курси махсуси «Асосҳои педагогии ташаккулёбии касбии омӯзгори оянда»-ро, ки мақсадаш кумак ба ташаккул ва инкишофи шахсияти донишҷӯ ҳамчун корозмуда хангоми омодагӣ ба таҷрибаи таълимӣ-педагогӣ мебошад қорӣ намоем, мо сатҳҳои омодагии донишҷӯёни гурӯҳи таҷрибавиро ба ташаккулёбии касбӣ дар шакли зерин ошкор намудем:

Сатҳи паст	8,10 %
Сатҳи аз миёна пасттар	19,90 %
Сатҳи миёна	72,00 %

Таҳлили натиҷаҳои пурсишномаҳо нишон дод, ки 19,90%-и донишҷӯёни гурӯҳи таҷрибавӣ мақсади ташаккулёбии касбии худро доранд; 8,10 %-и донишҷӯён мақсади ҷиддии ташаккули касбии худро надоранд; қисми асосӣ, яъне 72%-ро донишҷӯёне ташкил медиҳанд, ки имконияти тағйир додани шахсияти худро ҷиддан оғоз кардаанд ва ба касби ояндаи худ шавқмандӣ зоҳир мекунанд.

Таҳияи курси махсус барои донишҷӯёни гурӯҳи таҷрибавӣ давоми мантиқии фанни «Назария, низом ва технологияи педагогӣ» буд. Курси махсус чун давоми омӯзиши таҷриба оид ба ташкили донишҷӯён барои ташаккули касбӣ хизмат кард. Мо на танҳо ҷудо карда гирифтани маводро барои омӯзиши донишҷӯён, балки тартиб додани раванди педагогии комил ва эҷоди шароити лозимаи педагогиро барои ҳамкорӣ бо донишҷӯён зарур ҳисобидем. Дар машғулиятҳои худ мо инчунин чунин усулҳои алоқа, монанди ҳамкориҳои фаҳмиш, қабули дигар, фаъолияти фикрронии коллективиро истифода намудем.

Тибқи мақсадҳо ва вазифаҳои курси махсус бо донишҷӯёни факултаҳои филология ва таърих машғулият гузаронида шуд. Корҳои амалӣ шаклҳои анъанавӣ ва ғайрианъанавии қор бо донишҷӯён лексияҳо, семинарҳо, намудҳои гуногуни тренингҳо ва бозиҳои расмиро

дар бар гирифта буд. Ба донишчӯён 6 лексия пешниҳод гардид. Маводи лексия донишчӯёнро ба доираи фаъолияти касбии омӯзгор дохил мекард. Идеи асосии курси лексия самтнокии аз одами таҳсилкарда ба одами корозмударо ташкил кард. Шарҳи ҳар як савол бо хулосаи мантиқӣ оид ба моҳияти он ба охир мерасид, ки ба донишчӯён имконият меод, то назарияи саволро аз фаҳмиши худ гузаронанд ва хулосаҳоро худ бо худ дар корҳои амалии тренинго ва хона санҷанд.

Диққати худро дар нақши шахсият дар ташаккули касбӣ равона сохта, мо ба донишчӯён пешниҳод менамоем, ки пас аз гӯш кардани лексия ба нақшаи шахсии худтакмилдиҳии дар соли аввали хониш тартибдодашон баргарданд ва ҳамин лаҳза таҳлили иҷрои ин нақшаро диҳанд. Баъдан ба донишчӯён пешниҳод мекунем, ки барномаи худинкишофёбро бо назардошти пайдарҳамии зерин тартиб диҳанд:

- мақсадтасаввуркунӣ – интиҳоби мақсадҳои шахсиятӣ-аҳамиятнок ва вазифаҳои ташаккулёбии касбӣ;
- банақшагирӣ, интиҳоби амалҳо, тартиб додани барнома;
- интиҳоби методҳо ва воситаҳои худинкишофёбӣ;
- амалисозии мақсадҳо ва вазифаҳои барномаи ташаккули шахсият дар фаъолияти таълимӣ-илмӣ;
- худназораткунии муқоисаи натиҷаҳои ба дастмада бо интизориҳо;
- ислоҳи барномаи худинкишофёбӣ бо назардошти натиҷаҳои худназоратӣ ва худбаҳогузори.

Барои таъмин намудани ин раванд мо ба омӯзгорони оянда пешниҳод менамоем, ки бо китоби С.Б.Елконов «Асоси худтарбияёбии касбии омӯзгори оянда» шинос шаванд ва инчунин бо истифодаи «Картаи шахсияти омӯзгори оянда» барномаи худтарбиякунии касбиро тартиб диҳанд.

Дар раванди корҳои санҷишӣ-таҷрибавӣ барои машғулиятҳои амалӣ чунин шаклҳоро истифода намудем: дар шакли семинари илмӣ-амалӣ ва тренинги фаъоли касбӣ-психологӣ донишчӯён ду намуди методҳо – бозии нақшӣ ва тренинги ба инкишофи инсондӯстӣ, салоҳиятнокии психологӣ-педагогӣ ва устувории эҳсосоти донишчӯён равонашуда дохил карда шуданд. Инчунин ба донишчӯён вазифаҳо барои корҳои мустақилона ва омодагӣ ба дарсҳо пешниҳод карда шуданд. Масалан, хангоми омодагӣ ба дарси семинарӣ-амалӣ дар мавзӯи «Ташаккули худдарккунии касбии омӯзгори оянда» ба донишчӯён пешниҳод шуда буд, ки саволҳоро аз блоки иттилоотӣ омода намоянд:

- худдарккунии касбии омӯзгор;
- таъсири сатҳи худдарккунӣ ба самаранокии меҳнати педагогӣ;
- таҳлили муқоисавии худдарккунии касбии донишҷӯён ва омӯзгорони коркунанда.

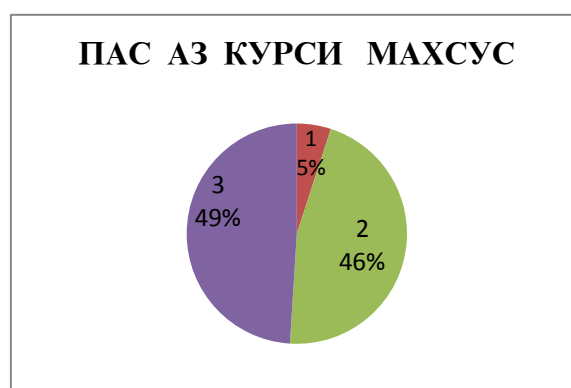
Бо мақсади баланд бардоштани сатҳи дарккунии сифаҳои шахсии худ ба донишҷӯён блоки бозӣ пешниҳод мегардад. Мисоли «Ман аз рафиқам фарқ мекунам», инчунин донишҷӯён вазифаи хонагии хосияти эҷодидоштаро мегиранд.

Дарси ҷамъбастии курси махсус тренинг барои омӯзгорони оянда мебошад, ки 2 соат пешбинӣ шудааст. Ин дарс бо мақсади ташкили фаъолияти дарси навро азхуд кардани донишҷӯён гузаронида мешавад. Ва муҳтавои таълим чун фаъолият оид ба худдарккунӣ ба донишҷӯ аввал амалӣ, тавассути ҳиссиёт ва дарк кардани раванди худии ҳалли вазифаҳои таълим ва баъдан методӣ, аз тариқи баррасии ин раванд чун воситаи ба фаъолият дохил шудани хонанда пешниҳод мегардад.

Дар охири курси таълимӣ мо маърузаҳо ва хабарҳо оид ба иҷрои таҳқиқот барои минбаъд онҳоро ба кори курсӣ шомил кардан шунидем. Дар охири курси махсус мо ба донишҷӯёни гурӯҳи таҷрибавӣ пешниҳод кардем, ки сатҳи омодагии худро ба ташаккули касбӣ такроран баҳогузорӣ намоянд.

Ҷадвали 2.

Сатҳи омодагӣ	То курси махсус бо %	Пас аз курси махсус бо %
1. Сатҳи паст	3,20 %	8,10 %
2. Аз миёна пасттар	21,35 %	72,90 %
3. Сатҳи миёна	24,45 %	79,00 %

Таҳлили натиҷаҳои пурсишнома нишон дод, ки маълумоти ҷавобҳо дар «даромад» ва «баромад» фарқ мекунад. Хосияти онҳо дигаргун мешавад ва динамика аз рӯйи мавқеи сеюм боло меравад. Донишҷӯёни дар вақтҳои наздик хоҳиши аз болои ташаккули касбии худ коркунанда 6,55% зиёд гардид. Намои мушобеҳ аз рӯйи мавқеи якум низ ба назар мерасад, ки донишҷӯёни хоҳиши ҷиддии ташаккули касбии худро надошта ба миқдори 5,10% коҳиш ёфт.

Ҳамин тавр, метавон хулоса кард, ки натиҷаҳои таҳқиқоти мо, хулосаҳои умумӣ ва мушаххаси он оид ба салоҳиятнокии робитавии бегоназабонӣ дар таркиби салоҳиятнокии ягонаи иҷтимоӣ-касбии донишҷӯён, ки дар раванди таҷрибаомӯзии педагогӣ ташаккул меёбад самаранокии худро нишон дод. Таҳлили натиҷаҳои таълими санҷишӣ фарзияҳои дар таҳқиқот пешниҳодшударо тасдиқ мекунад ва имкон медиҳад, ки вазифаҳои пешниҳодгардида пурра ҳалгардида ҳисобида шаванд.

Дар хотимаи диссертатсия хулосаҳои таҳқиқот, натиҷаҳои корҳои таҷрибавӣ-санҷишӣ ҷамъбаст гардида, тавсияҳо пешниҳод шудаанд. Дар асоси маълумоти назариявӣ ва санҷишӣ мо хулосаҳои зеринро мушаххас кардем:

1. Муайян карда шуд, ки таҷрибаомӯзии педагогӣ яке аз масъалаҳои муҳим дар низоми таҳсилоти касбӣ-педагогӣ дар қаринаи омода намудани донишҷӯёни макотиби олии педагогӣ ҳамчун омӯзгорони оянда ба корҳои таълиму тарбия дар мактаб мебошад.
2. Исбот карда шуд, ки таҷрибаомӯзии педагогиро метавон чун омиле ҳавасмандкунандаи ташаккули шахсиятӣ ва касбии донишҷӯёни макотиби олии педагогӣ ҳисоб кард, зеро дорои иқтидори кофие мебошад, ки истифодаи он ҳангоми омода кардани мутахассисони баландихтисоси мутобиқкунандаи талаботи муосир дар соҳаи касби педагогӣ мақсаднок аст.
3. Пешниҳод шудааст, ки омода намудани мутахассиси салоҳиятноки баландихтисоси соҳаи фаъолияти педагогӣ ва омодабуда барои рушди доимии касбӣ вазифаи афзалиятноки макотиби олии ҷумҳурӣ мебошад. Дар робита ба ин, таҷрибаомӯзии педагогӣ барои зарурати рушди касбии худро мустақилона фаҳмидани омӯзгорони оянда- донишҷӯёни макотиби олии педагогӣ шароит фароҳам меорад.
4. Тасаввуроти махсусан ташкилкардаи шароити педагогӣ мушаххас карда шудааст: тавассути муҳтавои таҳсилот ва раванди омода кардани омӯзгори оянда, навсозишуда дар асоси муносибати якҷояшавӣ; бо баррасии ташаккули касбии омӯзгорони оянда дар

шакли қисмати низомташқилкунанда ҳангоми омодакунии педагогии онҳо дар шароити таҷрибаомӯзии педагогӣ дар мактаби олий; бо баҳогузорӣ кардани имкониятҳои ҳавасмандкунандаи таҷрибаомӯзии педагогӣ дар асоси дарки хусусиятҳои хос дар давраи муайяни ташаккули касбӣ-педагогии донишчӯён; тавассути омилҳо ва механизмҳои ташаккули касбии омӯзгорони оянда ҳангоми омода намудани онҳо дар мактаби олий дар асоси меъёрҳои коркардаи мо, ки бо эътиборнокии омории ҳулосаҳои дарёфткардаи мо тасдиқ шуда, натиҷаҳои мусбати корҳои санҷишии моро оид ба ташаккули касбии донишчӯён шаҳодат медиҳанд.

5. Муайян карда шудааст, ки навсозии муҳтавои таҳсилот дар раванди омода кардани омӯзгори оянда дар асоси муносибати якҷоякунӣ аз тарафи донишчӯён ташқил намудани низоми донишҳои худиро пешбинӣ менамояд, ки дар асоси он дар донишчӯён маҷмӯи мақсадҳои якҷояшудаи педагогӣ пайдо мегардад, ки дар қаринаи принсипи эҷоди шароити мусоидаткунандаи азнавсозии фаъолияти ҳаётии худ дар асоси ошқорсозии қобилият барои инкишофи мустақилонаи касбӣ равонашуда муҳтавои бунёдии омодагии омӯзгори оянда барои иҷро дар фаъолияти касбӣ мебошад.
6. Исбот гардид, ки мақсадҳои қабулкардаи омӯзгорони мактаби олий барои фаҳмидани ташаккули касбии донишчӯён ҳамчун қисмати низомташқилкунанда дар омодагии педагогии омӯзгорони оянда аз ҷониби донишчӯён чун омӯзгорони оянда бунёд кардани ояндаи шахсии худро тавассути фаъолгардонии тавоноии эҷодӣ, ки зухурёбии мустақилиятро бедор мекунад пешбинӣ менамояд. Бо ин шарт худидоракунии иродавӣ ва фаъолияти эҷодии фаъол барои азхудкунии барномаи таҳсилотӣ дар маҷрои худинкишофёбии шахсӣ тақвият дода мешавад.
7. Аниқ карда шудааст, ки баҳогузориҳои имкониятҳои ҳавасмандкунандаи таҷрибаомӯзии педагогӣ дар асоси фаҳмидани хусусиятҳои хоси он дар давраи муайяни ташаккули касбӣ-педагогии донишчӯён барои онҳо дар мактаби олий омилҳо ва роҳҳои фаъолгардонии механизмҳои ташаккули касбиро чун омӯзгорони оянда таъмин менамояд. Чудо намудани ин шарти педагогӣ ба зарурати кори омӯзгори оянда аз болои инкишофи касбии худ вобаста буд, ки дар натиҷаи ин ҳар як донишчӯ ҳамчун субъекти фаъолияти таҳсилотӣ ва касбӣ баррасӣ мегардад, зеро ташаккули касбии донишчӯ дар давраи таҳсил дар мактаби олий

натичаи худтасдиққунии мавқеи субъективии ӯ дар ҳар як муҳит, яъне дар таълимӣ-маърифатӣ, таълимӣ-касбӣ ва фаъолияти касбӣ-амалӣ мебошад.

8. Параметрҳои тасдиққунандаи сатҳи ташаккули касбии донишҷӯён дар соҳаи фаъолияти педагогӣ муайян карда шудаанд, ки ба шакли зерин пешниҳод мегарданд:

- мавҷудияти муносибатҳои муассиру арзишманд нисбат ба фаъолият ва нисбат ба худ дар фаъолият;

- сифатҳои шахсӣ ва маҳорати системавӣ ва самаранокии истифодаи онҳо;

- низоми донишҳо ва дарки истифодаи онҳо.

Дар асоси хулосаҳо ва ҷамъбасти натиҷаҳои таҳқиқот **тавсияҳои методи зерин** ташаккул ёфтанд, ки ба муносибгардонии раванди омода кардани омӯзгорони оянда барои амалисозии фаъолияти педагогӣ дар раванди ташаккулёбии касбӣ-шахсиятии онҳо дар макотиби олии педагогӣ бо тамоюл ба талаботи муносири мактаби миллӣ равона шудаанд.

1. Ташкил кардани раванди омодагии касбии кадрҳои омӯзгорӣ тибқи талаботи муносири иҷтимоӣ нисбат ба шахсияти омӯзгор.

2. Таъмин кардани ягонагии раванди таълим оид ба омодагии касбии донишҷӯёни макотиби олии педагогӣ дар қаринаи низоми самтҳои касбӣ-педагогии силсилаи фанҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ, махсус ва психологию педагогӣ.

3. Бо назардошти аҳамияти махсуси омодагии касбӣ-педагогии омӯзгорони оянда ба корҳои таълиму тарбия дар мактаб дар рафти таҷрибаомӯзии педагогӣ таълими курсҳои махсус оид ба асоси назария ва методикаи ташаккули касбии мутахассисони соҳаи педагогӣ пешбинӣ карда шавад.

4. Дар барномаҳои таҷрибаомӯзии педагогӣ бо мақсади амалисозии худмуайянқунии касбӣ ва дар донишҷӯён ташаккул додани омодагӣ ба фаъолияти таълимӣ-тарбиявӣ дар шароити мактаби таҳсилоти умумӣ низоми донишҳои махсус ворид карда шавад.

5. Барои ташкил ва роҳбарӣ кардан ба таҷрибаомӯзии педагогии донишҷӯён бо васоити таълимӣ таъмин намудани методистҳо, омӯзгорони мактабҳо ва роҳбарони синф мувофиқи мақсад мебошад.

Дар таҳқиқот як қатор ҷанбаҳои таъсири таҷрибаомӯзии педагогии таълимӣ ба раванди ташаккули касбӣ-педагогии омӯзгори оянда мушаххас карда шудаанд, ки вобаста ба он таҳқиқи амиқи минбаъдаи масоили зерин тақозо мешавад: таъсири шаклҳои гуногун оид ба ташкили таълим дар мактаби олии ба ташаккули касбии

педагогҳои оянда; дар раванди таълими фанҳои махсус ва корҳои берун аз дарси бунёд намудани низоми мавзун барои омода кардани донишҷӯёни макотиби олии педагогӣ ҳамчун омӯзгорони оянда.

Умуман, баланд бардоштани сатҳи омодагии назариявӣ, касбӣ ва умумифарҳангии донишҷӯёни макотиби олии педагогӣ чун омӯзгорони ояндараванди ташкил кардани таҷрибаомӯзии педагогиро беҳтар намуда, камбудии расмшудаи мухтаво ва ташкили онро баргараф месозад.

Ҳолатҳои асосии диссертатсия дар интишороти зерини муаллиф инъикос ёфтаанд:

А) Мақолаҳои ки дар маҷаллаҳо ва нашрияҳои илмӣ тавсиянамудаи ҚОА-и ҚТ нашр шудаанд:

1.Амиров С.Д. Ташаккули салоҳиятнокии робитавии бегоназабонии донишҷӯён ҳамчун омилҳои фарҳангии инноватсионӣ. (Матн). Ахбори Донишгоҳи омӯзгорӣ (Ҷумҳурии Тоҷикистон), соли 2013, №2, саҳ.174-178.

2. Амиров С.Д. Салоҳиятнокии робитавии бегоназабонӣ дар ташаккули салоҳиятнокии донишҷӯёни макотиби олии педагогӣ. (Матн). Ахбори Донишгоҳи омӯзгорӣ (Ҷумҳурии Тоҷикистон), соли 2013, №4, саҳ.73-77.

3.Амиров С.Д. Хусусиятҳои хоси дарси муосири забони хориҷӣ. (Матн). Ахбори Донишгоҳи омӯзгорӣ (Ҷумҳурии Тоҷикистон), соли 2014, №3, саҳ.177-181.

4.Амиров С.Д. Нақши муошират дар раванди дарси забони англисӣ. (Матн). Ахбори Донишгоҳи омӯзгорӣ (Ҷумҳурии Тоҷикистон), соли 2014, №4, саҳ.166-170.

Б) Мақолаҳои дар маҷаллаҳо ва нашрияҳои илмӣ дигар нашршуда:

1. Амиров С.Д. Виды коммуникативной компетенции и способы формирования в современном обществе / С.Д. Амиров // Материалы республиканской научно - практической конференции: Актуальные проблемы лингвистики, переводоведения и методики обучения иностранным языкам высшей школе [Текст]. - Душанбе, 2018. – С. 22-23.

2. Амиров С.Д. Формирование коммуникативной компетентности студентов неязыковых факультетов на основе разрешения проблемных ситуаций / С.Д. Амиров // Материалы республиканской научно - практической конференции: Актуальные проблемы лингвистики,

переводоведения и методики обучения иностранным языкам высшей школе [Текст]. - Душанбе, 2018. – С. 23-24.

3. Амиров С.Д. Мафхуми фановарии иттилоот ва омӯзиши маҷозӣ дар замони муосир / С.Д. Амиров // Материалы республиканской научно - практической конференции: Актуальные проблемы лингвистики, переводоведения и методики обучения иностранным языкам высшей школе [Текст]. - Душанбе, 2018. – С. 24-25.

4. Амиров С.Д. Тесты и их разработанность в вузах РТ / С.Д. Амиров // Материалы республиканской научно - практической конференции: Актуальные проблемы современной филологии и технологии преподавания иностранных языков в вузе [Текст]. - Душанбе, 2017. С. 24-25.

5. Амиров С.Д. Приёмы эффективного изучения в английском языке / С.Д. Амиров // Материалы республиканской научно - практической конференции: Актуальные проблемы филологии и перевода [Текст]. - Душанбе, 2016. – С. 192-194.

6. Амиров С.Д. О взаимоотношении родной и иноязычной культур при обучении современным иностранным языком / С.Д, Амиров // Международная научно-практическая конференция РСТУ: Иностранные языки в условиях интернационализации образования и общества [Текст]. - Душанбе, 2016. – С. 345-356.

7. Амиров С.Д. Структура и содержание подготовки будущих учителей к формированию иноязычной коммуникативной компетентности в процессе педпрактики / С.Д. Амиров // Международная научно-практическая конференция РСТУ: Иностранные языки в условиях интернационализации образования и общества [Текст]. - Душанбе, 2016. – С. 7-16.

8. Амиров С.Д. Использование коммуникативного метода в изучении английского языка / С.Д. Амиров // Материалы республиканской научно - практической конференции: Actual problems of linguistics and foreign languages teaching: experience, strategy and perspectives [Текст]. - Душанбе, 2015. – С.15- 20.

9. Амиров С.Д. Важность использования технических средств, особенно видео на занятиях английского языка как средство формирования коммуникативной компетенции студентов / С.Д. Амиров // Материалы республиканской научно - практической конференции: Actual problems of linguistics and foreign languages teaching: experience, strategy and perspectives [Текст]. - Душанбе, 2015. – С.21- 23.

10. Амиров С.Д. Мотивация и методы изучения английского языка / С.Д. Амиров // Материалы республиканской научно - практической

конференции: Actual problems of linguistics and foreign languages teaching: experience, strategy and perspectives [Текст]. - Душанбе, 2015. – С.38- 41.

11. Амиров С.Д. Технология использования мультимедиа в учебном процессе кредитной системы образования / С.Д. Амиров // Межвузовская научно-практическая конференция ТГПУ: Применение современных технических средств в обучение предмета технологии [Текст]. – Душанбе. - 2015- С.11-14.

12. Амиров С.Д. Внеклассная работа по предмету иностранный язык как средство воспитания учащихся / С.Д. Амиров // Межвузовская научно-практическая конференция РСТУ: Теорические и методические аспекты изучения и преподавания иностранных языков [Текст]. – Душанбе. - 2014 - С.122-127.

13. Амиров С.Д. Связь мотивации связана на результат учебной деятельности / С.Д. Амиров // Межвузовская научно-практическая конференция РСТУ: Теорические и методические аспекты изучения и преподавания иностранных языков [Текст]. – Душанбе, 2014. - С.275-281.

14. Амиров С.Д. Воспитание гражданственности на занятиях английского языка в вузе при кредитной системе обучения / С.Д. Амиров // Межвузовская научно-практическая конференция ТГПУ [Текст]. - Душанбе, 2013. –

15. Амиров С.Д. Роҳҳои санҷиши малакаи муқаддимавии донишҷӯён аз ҷанми забони англисӣ барои татбиқи низоми аврупоии гузаронидани кредитҳои таҳсилот (ECTS) / С.Д. Амиров // Маводҳои конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ: Раҳёфтҳои навин дар таълим ва тақмили забонҳои хориҷӣ дар шароити низоми кредитии таҳсилот [Текст]. – Душанбе. - 2013. - С.73-75.

16. Амиров С.Д. Роль коммуникативных навыков на уроках английского языка / С.Д. Амиров // Межвузовская научно-практическая конференция ТГПУ [Текст]. – Душанбе, 2013. –

17. Амиров С.Д. Изучение иностранных языков, как средство общения / С.Д. Амиров // Маводҳои конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ: Раҳёфтҳои навин дар таълим ва тақмили забонҳои хориҷӣ дар шароити низоми кредитии таҳсилот [Текст]. – Душанбе, 2013. - С.144-147.

18. Амиров С.Д. Нақши низоми аврупоии гузаронидани кредитҳои таҳсилот (ECTS) дар табодули донишҷӯёни тоҷик ба донишгоҳҳои Аврупо / С.Д. Амиров // Republican materials of scientific- practical conference: Role of the state program qualification of Russian and English tuition in the Republic of Tajikistan for the 2004-2014 years // English tuition development [Текст]. - P. 111-114.

19. Амиров С.Д. Проблема формирования положительной мотивации при обучении иностранному языку / С.Д. Амиров // Межвузовская научно-практическая конференция РСТУ: Актуальные проблемы изучения и преподавания иностранных языков [Текст]. – Душанбе, 2012. - С.212-217.